

європейського буде визначати розвиток українського євангельського протестантизму у період подальшого становлення України як європейської і демократичної країни.

Церкви відкриваються до різноманітних форм співпраці з іншими деномінаціями та конфесіями, перш за все в сфері соціального служіння – гуманітарної допомоги, виховної профілактичної роботи з дітьми та молоддю, реабілітації жертв ВІЛ та наркоманії. Євангельські церкви готові об'єднати зусилля з іншими конфесіями в питаннях релігійної свободи та публічної моралі. Православні та католицькі священики викладають в протестантських семінаріях, виступають в молодіжних клубах як почесні гості, приймають участь в міжконфесійних конференціях. Співпраця з церквами інших протестантських деномінацій можлива також і в формі загальнонаціонального протестантського альянсу (РЄПЦУ), періодичних пасторських зустрічей, богословських семінарів, місіонерських проектів.

Очевидно, що міжцерковна та міжнародна співпраця християнських конфесій може бути фактором міжнародних відносин, а спільна християнська віра та цінності можуть стати духовною основою для євроатлантичної інтеграції України. Українська модель конфесійних відносин є прецедентом для європейської співдружності, історичні та євангельські церкви стають єдиною соціальною силою у захисті суспільної моралі, благодійництві, охороні демократичних прав та свобод. Євангельський протестантизм в даних випадках виступає важливою ланкою у відносинах України і Європи.

Відновлення історичних зв'язків з європейським протестантизмом перетворює українські євангельські церкви на ретрансляторів західних культурних впливів, що додає динаміки українським соціокультурним процесам, привносить нові елементи та імпульси в релігійне життя країни, запобігає його монополізації.

Соціалізація євангельської спільноти в українському суспільстві та активізація культурно-богословських контактів з європейським протестантизмом загострюють протиріччя між консервативною більшістю та сучасними (модернізованими) церквами. Найбільш гострі конфлікти всередині українського євангельського протестантизму слід очікувати саме на кордоні консерватизм/модернізм. У плюралістичному соціумі головною тенденцією стане модернізація консервативних церков і екуменізація міжцерковних відносин.

Сергій ГОЛОТИН (Київ)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “ІСЛАМСЬКИЙ ФУНДАМЕНТАЛІЗМ” ТА “ІСЛАМСЬКИЙ ЕКСТРЕМІЗМ”

“Ісламський фундаменталізм”, “ісламський екстремізм”, “вахабізм”, “ісламісти” – це терміни, які є найбільш вживаними в сучасних численних наукових дослідженнях, публіцистичних статтях, програмах телебачення і взагалі у світових засобах масової інформації. Виникає закономірне питання: чи тотожний зміст цих понять? Чи все ж таки мова йде про різні речі. Відповідь на це є досить важливою. Оскільки від визначення змісту цих понять залежить не тільки осмислення цих явищ, але й відпрацювання відповідних рішень щодо подолання і упередження загроз, які можуть виникнути на ґрунті негативного, невірного розуміння та інтерпретації ісламу.

Як правило, в засобах масової інформації ці терміни використовуються фактично як слова синоніми, що на мій погляд є невірним. Ці терміни споріднені, але не тотожні. Можна погодитись з автором праці “Обережно екстремізм” Л.Маєвською, що: “Іноді ЗМІ одним і тим самим словом визначають зовсім різні події і процеси, які відбуваються в світі, і йдуть за тими, хто використовує релігію для досягнення якихось політичних

цілей” (Маевская Л. Осторожно, экстремизм!.-К., 2002.- С.7). Це особливо небезпечно для держав з багатонаціональним населенням, зокрема і для України, де існує значний прошарок людей, які сповідують іслам. Негативне ставлення до нього не може не наносити шкоди етноконфесійним відносинам. Важливо вміти розвести несумісні в принципі явища – нормальні релігійні почуття людини і нав’язані їй зовні спекулятивні політичні претензії.

І дійсно, сучасний ісламський фундаменталізм є явищем далеко не однорідним. Він включає в себе широкий спектр досить-таки різних духовно-релігійних позицій і відображає інтереси різних соціальних груп. Поняття “ісламський фундаменталізм” визначає сукупність поглядів і настроїв різних категорій мусульман. Дослідник цієї релігії А. Саватеев на підставі аналізу релігійно-політичної ситуації в Дагестані виділив декілька таких категорій, але його градацію можна застосувати і до більш широкого загалу (Саватеев А. Ваххабит ваххабиту роїнь // Азия и Африка сегодня.- 2002. - №2. – С. 12)..

Для першої категорії віруючих - іслам це не більше ніж спосіб життя. Це так званий “народний іслам”, який виступає за виконання обрядів, елементів культу, і є далеким від політики. До нього належить найбільша категорія віруючих мусульман. Другу категорію утворюють представники суфійських тарікатів (“тарік” з арабської – “шлях”, “метод”). Це ордени, або братства, які об’єднують прихильників ісламських релігійно-містичних вчень. Не вдаючись в особливості специфіки цих напрямків, зазначимо тільки, що основних їх нараховується дванадцять (Ляужева С.А., Яхйев С.У. Суфізм: философские аспекты исламского мистицизма// Общественные науки. -1999. - №4. - С. 11-19). Відзначимо при цьому, що суфізм - це особливий містично-релігійний, філософський світогляд в межах ісламу, представники якого вважають можливим спілкування з Богом, тобто Аллахом, завдяки певному особливому екстатичному стану або внутрішньому осяянню віруючого. Представникам цієї групи достатньо особистого виконання норм “істинного ісламу”, чого вони вимагають і від інших віруючих, які належать до послідовників того чи іншого тарікату.

До третьої категорії можна віднести мусульман, які називають себе салафітами (від арабського “салаф” – “пращури”, “попередники”), які орієнтуються на спосіб життя і благочестя засновників перших мусульманських громад. Іноді салафітів називають “ваххабітами” по імені Мухаммеда ібн Абдель Ваххаба – арабського богослова, який виступив у XVIII ст. за відродження “чистоти” ісламу. До речі, сам термін “фундаменталізм” в своєму первісному значенні, нічого іншого не означає, як повернення до основ, фундаменту ісламу часів пророка Мухаммеда, ісламу, “не забрудненого” новітніми нововведеннями. Це можна порівняти, з певною упередженістю, з вимогами протестантів в Європі XVI ст., які виступали за повернення практики християнства часів Ісуса Христа, що була засмічена різними пізнішими теологічними нашаруваннями.

Салафіти проголосили помилковими і забороненими всі нововведення в релігійній догматиці і культовій практиці. Вона, на їхню думку, не повинна була бути викривлена іншими етнокультурними і релігійними запозиченнями. Проте етнокультурний вплив на релігію – річ немінуча в реальному житті. Кожна релігія (і не тільки іслам) обов’язково має етнокультурне забарвлення. З огляду на це, немає ніякого “чистого” ісламу, єдиного для всіх націй і народів, а тим більше немає ніякої ісламської нації, як на цьому наполягають панісламісти. Бо араб - це араб, а узбек - це узбек, хоча і той і інший можуть бути мусульманами. Належність до ісламу не робить з чеченця – туркмена або ж з аварця - таджика, тому що є чисто етнічна складова (мова, фольклор, традиції, вбрання і т. ін.), хоча і туди може бути вплетена релігія.

До нашарувань, які викривляють ідеї первісного ісламу, відносять культ святих, який розповсюджений серед вище згаданих суфіїв різних тарікатів, шанування святих місць, національні елементи в ісламі і т.п. Салафіти є принциповими супротивниками суфійських орденів і використання “адата” – звичайного мусульманського права. Програма фундаменталістів, окрім повернення до істинного ісламу, включає в себе положення про побудову ісламської теократичної держави у вигляді халіфату і регулювання всіх сфер

життя суспільства, в тому числі й соціально-економічної його сфери, винятково на основі Корану і шариату. Фактично, саме така система існує в Саудівській Аравії, де офіційною ідеологією є ваххабізм, але яку вони насильно нікому не нав'язують. Тому, коли в російських засобах масової інформації представників терористичних організацій почали називати “ваххабітами”, ставлячи їх на одну дошку з терористами (хоча треба розуміти, що прихильність до ваххабізму може призвести і до тероризму), які діяли на північному Кавказі, використовуючи ці терміни як синоніми, це негайно викликало негативну реакцію з боку Саудівської Аравії, яка заявила протест з цього приводу Росії. Тобто, облаштування держави на вищезазначених засадах є її внутрішньою, власною справою, якщо вона не нав'язує це іншим, із ними погоджуються громадяни цієї країни.

Перераховані вище варіанти “фундаменталізму” не являють собою явної загрози. Вони фактично не є фундаменталізмом з відтінком негативізму, яким, звичайно, супроводжується цей термін. Вони не намагаються насильно нав'язати свій погляд і устрій всьому світу, а тому є більш-менш поміркованими його формами. Нас же тут цікавить радикальна, крайня форма ісламського фундаменталізму, з яким ототожнюють всіх “ваххабітів”, “ісламістів”, “фундаменталістів”. Його мета – це створення ісламської держави, а в майбутньому - і Всесвітнього халіфату, що ґрунтуватиметься тільки на засадах шариату. Досягти цього можна шляхом збройного джихаду, який є необхідним і виправданим засобом досягнення цієї мети. Головний метод в їхній ідеології - це сила, основний засіб - це зброя.

Тут слід зазначити, що джихад має більш широке трактування, на відміну від його усталеного розуміння в нашому суспільстві. Зміст цього терміну не можна зводити тільки до нав'язування ісламу насильницьким шляхом. «Релігієзнавчий словник» трактує джихад як зусилля в справі поширення ісламу (К.1996. –С.92). Його можна здійснювати і за допомогою учбових закладів – медресе, мектебів, засобами масової інформації, за допомогою різних культурних заходів і т.ін., на відміну від газавату (від арабського “набіг” – “війна за віру”). Дослідники релігії ісламу в Україні В.І. Лубський і В.Д. Борис у своїй праці “Мусульманське право” зазначають, що джихад не входить до п'яти стовпів, на яких тримається іслам. Ісламські радикали власне і бажають зробити агресивний джихад шостим стовпом ісламу, адже прямої залежності між екстремізмом та мусульманством не існує, хоча б тому, що іслам зароджувався як мирна релігія, як ідеологія стабільних торговельно-економічних відносин. Екстремістські гасла войовничості та джихаду були нав'язані йому спекулятивною політикою значно пізніше (Лубський В.І., Борис В.Д. Мусульманське право. –К.,1997. –С.237).

Розглянемо основні ідеї і концепції, тобто теоретичні засади, власне цього ісламського фундаменталізму, вже без будь-яких “лапок”. Для нас особливу цінність, в цьому плані, представляють праці єгиптян Хасана аль Банна і, особливо, Сеїда Кутба, які, в свою чергу, базуються на творах, більш ранніх попередників, таких як Ібн Таймія (XII ст.), Мухаммада ібн Аль-Вахаба (XVIII ст.) та інших.

В чому ж полягає зміст і на чому ґрунтуються погляди сучасних теоретиків ісламського екстремізму? Ми будемо розглядати в основному погляди Сеїда Кутба, оскільки саме його праці є найбільш авторитетними серед ісламських радикалів. Основна робота “Віхи на шляху” містить квінтесенцію вчення Кутби, яке поєднується з практичними рекомендаціями з організації стратегії і тактики бойових груп фундаменталістів. Аналіз загальних рис ідеології фундаменталістів засвідчує, що його послідовники вважають:

1. Коран в повному його обсязі і найбільш достовіра частина Суни;
2. традиційне тлумачення Корану мусульманськими богословами не виключає нового, іншого трактування “айятів”. Тлумачення мусульманськими богословами сучасних подій в світі, має назву “ідштіхад”;
3. Коран і Суна – єдине джерело людських законів, стереотипів поведінки, цінностей.

Як вже зазначалось, майбутнє суспільство, згідно з ідеологією фундаменталізму, повинно бути побудовано на засадах шаріату (від арабської “шаріа” – “вірний шлях до мети”), що є комплекс юридичних норм, принципів та правил поведінки, релігійного життя та вчинків мусульманина, який претендує на всеохоплення своїми нормами всіх сторін буття людини. Джерелом шаріату є Коран і Сунна, тобто його корені небесні, божественні, як і сам іслам.

Іслам – це створена Аллахом релігія одкровення і послана людям через пророка Мухаммеда. Тому вона не має земних коренів. Це означає, що її законодавча база ісламу теж надіслана з гори, а відтак людина і реальні обставини не є джерелом права.

Згідно з цією концепцією Аллах поставив перед людством мету - створити і підтримувати суспільство на основі надісланих ним законів. Зрозуміло, що істинно віруючі зобов'язані прагнути цієї цілі. Оскільки існуючі суспільства ісламськими не є, то їх треба привести у відповідність до цієї теорії. Для втілення цієї мети у життя політична влада повинна знаходитися в руках “істинних” мусульман. А оскільки правлячі еліти навряд чи добровільно поступляться владою, то її треба захопити.

Сеїд Кутб, торкаючись питання про джерело людських цінностей, вважає, що людям належить виходити з божественних настанов, які подаровані Аллахом. Всі людські цінності, стандарти, традиції повинні бути відкинуті справжньою “ісламською нацією”. Як аргумент, Сеїд Кутб наводить цитату з Корану: “Той, хто не судить по тому, що низпослав Аллах, - це невірні [6;5:44]. Цю думку колись проголосив і Хасан аль Банна в 30-х роках ХХ сторіччя “Коран - наша конституція” [7;9]. Доводячи вищезазначену думку до логічного завершення, він запитує: “Хто краще знає, Ви чи Аллах?”. “Аллах - знає, а Ви - ні” [8;159].

Приписи ісламу підносяться до беззастережних догм. Є відоме прислів'я: “Якщо книги, які існують, містять те, що і Коран, то вони непотрібні, а якщо вони суперечать Корану, то вони тим більше непотрібні”.

Життя розглядається, як арена боротьби поміж силами добра і зла. Під силами добра розуміються ті сили, які згуртувались біля Аллаха. В світі існує тільки одна партія Аллаха, а всі інші партії – це партії сатани і непокори. Критерій добра – це, безперечно, віра в Аллаха. Сеїд Кутб висуває положення про нерозривний зв'язок добра з вірою, а зла - з невір'ям. Звідси витікає ідея рішучої боротьби з невірними, бо невір'я є зло само по собі.

Весь сьогоднішній світ він проголошує світом джахалії. Цим терміном позначають доісламський період існування арабів. В тому значенні як ми, наприклад, вживаємо вираз дохристиянський, язичницький період у слов'ян). Взагалі фундаменталісти характеризують сучасний іслам як сильно zdegradований, або як вчення настільки перевернуто, що, власне, вже не є ісламом, а всі мусульмани тоді насправді є невірними. Тому до світу джихалії, на їхню думку, слід віднести і сучасне мусульманське суспільство. Не тому, що воно підкоряється або вірить в когось, крім Аллаха, а насамперед тому, що головне, в чому воно відійшло від ісламу, полягає в тому, що один з атрибутів Аллаха - законодавча влада – привласнена людьми. Віровідступниками є ті, хто цю владу привласнив, і ті, хто їй підкоряється.

Сучасний світ є несправедливим завдяки грабіжницькій політиці західних країн, і перш за все США. Демократія на Заході втратила свою позитивну силу і здійснює вплив, який морально і духовно розкладає мусульманське суспільство. Занепад християнської західної цивілізації є неминучим, бо ж вона позбавлена істинних, дійсних цінностей. Їх може дати тільки іслам.

Де вихід з становища кризи, яке склалось в світі? Сеїд Кутб в своїх працях дає відповідь на це питання. Фактично вони є навчальними посібниками із втілення своїх концепцій з “врятування світу”. І тут ми переходимо з теорії у власне практичну площину. “Що ж треба робити?” Вихід, на їхню думку, полягає в створенні нового ісламського руху, який може вирвати людство зі світу джахалії. Цей рух повинен очолити авангард “істинних” мусульман. Цей ісламський рух, як стверджується у їхніх настановах, має

надприродні корені – він спрямовується Аллахом, але цілі має земні, а саме: захоплення влади і встановлення ісламської системи правління в усьому світі, ліквідацію джахілії. Для цього пропонується спочатку створити авангард “істинно віруючих мусульман”, який повинен вийти на поле бою як “організований рух і дієздатна група”.

Далі Сеїд Кутб радить групі «істинних мусульман» ізолюватися від суспільства для досягнення низки цілей:

1. Перша і головна – уникнути забруднення віри “істинних” мусульман. Необхідний деякий час для “визрівання” віри.
2. Друга мета – уникнути знищення авангарду на першому етапі його існування, коли він ще не має здатності спротиву ворожій державі.
3. Третя мета – створити умови, які роблять можливим появу на практиці ісламського суспільства в мініатюрі, тобто такі умови, за яких група може нехтувати “неісламськими” законами, а керівництво її отримало б можливість контролювати виконання законів ісламських і карати за їх порушення.

Головними рисами авангарду, на його думку, мусить бути цілковита покора його членів. Відданість “істинних” мусульман ісламському руху повинна бути абсолютною. Дух покірності - вважається невід’ємною частиною істинної віри. Віруючому належить ретельно виконувати всі накази лідерів ісламського руху, так само, як вони виконують приписи ісламу. Ідеал, до якого повинен прагнути мусульманин, – це втрата людиною своєї особистості, своєї індивідуальності і перетворення її в сліпе знаряддя в руках Аллаха (а фактично в руках лідера групи). Людина без власних бажань, думок, яка без роздумів підкоряється наказу – ось взірець, який слід наслідувати істинному мусульманинові. Таким чином, “істинно віруючі” – це по суті мусульмани-фанатики, які повинні об’єднатися заради встановлення ісламського устрою, як вони його розуміють. Цю організовану і дисципліновану групу фанатиків практично нічого не пов’язує з суспільством (вони повинні відмовитися від родинних і будь-яких інших зв’язків, а також своєї національності. Так перед нами постає ідеологія суто ісламської терористичної організації, той самий авангард, на який покладає свої надії Сеїд Кутб. “Ніякі компроміси зі світом джахілії неприпустимі” [Kutb S. In the shade of the Kuran. - Deli, 1979. -S.83].

Цікавими є і його міркування щодо джихаду, який, на його думку, пройшов чотири стадії своєї еволюції:

1. Мекканський період, в який мусульман було утримано від священної війни.
2. Період “після хіджри” (переселення Муххамада з його послідовниками з Мекки в Медину у 622 р. Початок мусульманського літочислення), коли війну було дозволено.
3. Третя стадія – період, коли битися проти тих, хто відкидає іслам, перетворилося на зобов’язання.
4. Четверта стадія – період, коли джихад проти невірних, незалежно від того виступають вони проти ісламу чи ні, – перетворився на священний обов’язок.

Виходячи з цього в концепції С.Кутба три перших стадії вважалися підготовчими, а четверта - такою, якою потрібно було б керуватися і в наш час.

Особливо С. Кутбом виокремлюються головні риси джихаду, які, згідно з його концепцією, полягають в наступному:

1. Він не обмежується рамками якоїсь однієї доби або історичного періоду. Джихад - це не тимчасова стадія, а вічний стан, який продовжується до Страшного Суда.
2. Він не знає національних кордонів, географічних бар’єрів, расових обмежень (“Релігія Аллаха придатна для всього світу”).
3. Джихад - війна наступальна. Іслам повинен атакувати джахілію незалежно від того, чи загрожує вона йому чи ні.

Вище ми зазначали, що джихад має й інші тлумачення. Але із всіх тлумачень джихада С. Кутб обирає саму крайню. Він постійно підкреслював, що віра без справ

мертва. На його думку, ісламський рух не може існувати абстрактно, у вигляді чистої теорії, він повинен матеріалізуватися в практичний рух, який може розпочатись в будь-який час, і в будь-якому місці. Звідси обов'язок “авангарду істинних мусульман” - реалізувати принципи ісламу на практиці.

Таким чином, ми бачимо як теоретичні розробки ісламських фундаменталістів практично виступають дороговказом на шляху поширення ісламського екстремізму.

Що ж таке ісламський екстремізм? Його можна визначити як агресивне месіанство конфесійно-політичного гатунку, яке націлено на руйнування громадянського суспільства мусульманського і тим більше немусульманського простору, зовнішню експансію в формі панісламізму.

Важко уявити більшу шкоду ісламу, як світовій релігії, ніж ту, яку йому завдає сучасний ісламський екстремізм. Ми маємо тут справу з експлуатацією цієї релігії в політичних цілях. Екстремізм обслуговує інтереси, головним чином, радикальної частини ісламського світу.

Важливо знати ознаки, які виокремлюють ісламський екстремізм як практичне втілення ідей крайнього фундаменталізму від поміркованого ісламу:

- ✓ вороже ставлення до громадянського суспільства, намагання замінити його ісламським, побудованим тільки на законах шаріату;
- ✓ відмова в праві окремого існування релігії і держави (порушення загально визначеного більшістю країн принципу відокремлення релігії від держави);
- ✓ заперечення єдності глобальної цивілізації, протиставлення ісламської зони решті світу;
- ✓ нехтування міжнародним правом, відкидання таких його ключових положень як територіальна цілісність, недоторканість державних кордонів і т.д.;
- ✓ використання методів дестабілізації заради просування своїх цілей, при використанні, де це можливо, легальних шляхів до влади;
- ✓ налаштованість на співробітництво, в першу чергу, з націоналізмом, сепаратизмом і все в більшій мірі - з соціальним популізмом.

Поміркований іслам відрізняється від екстремістського по всіх зазначених параметрах. Він цілком може існувати поруч з громадянським суспільством, альтернативними системами його облаштування. Помірковані ісламські країни інтегровані в глобальне життя, і не прагнуть до виокремлення та експансії (наприклад, Туреччина, Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати та інші). Їхня політика враховує норми міжнародного права, відкидає методи дестабілізації. Хвиля емоцій не повинна сховати реального носія експансії, викликати недовіру до цієї світової релігії.

Поміркований іслам лишається вірним своїм постулатам: “не проливай крові невинного”, “не штовхай ближнього в бідуювання і страждання”, “не твори шкоди одновірцю”, “уникай здринництва, користолюбства, гонитви за наживою”, “не виймай меча заради лихої справи”.

Знаючи ці прикмети, ми можемо визначити, де іслам, а де екстремізм від ісламу, що необхідно для передбачення нових загроз світовій стабільності.

На передній план в ісламському екстремізмі висунуті неурядові організації клерікально-політичного напрямку. Не вдаючись в подробиці, зазначимо, що програми багатьох екстремістських груп мають багато спільного з ідейними концепціями “Братів мусульман”, а саме – з ідеєю створення ісламської держави шляхом проходження трьох основних фаз:

1. Проведення серед мас прихованої, таємної пропагандистської роботи – стадія ознайомлення (мархалят ат-таариф).
2. Відбір, визначення найбільш вірних прихильників, які готові до участі в “священній війні” джихаді – стадія структуризації (мархалят ат-таквін).
3. Власне джихад - без поступок та жалю – стадія реалізації (мархалят ат-тан-фіз).

Як вже зазначалось, екстремісти від ісламу виступають в союзі з націоналізмом, сепаратизмом і соціальним популізмом. Така комбінація дає можливість виступати як бойова консолідуєча сила, згуртувати на загальній платформі, освячувати несправедне діло авторитетом релігії ісламу.

Звертає на себе увагу ще одна загрозлива тенденція: повернення ісламського екстремізму в бік територій колишнього Радянського Союзу, що були закриті раніше “залізним кордоном” і де сповідується іслам. Перш за все, це Росія, Кавказ, країни Середньої Азії, а зараз і Україна – Крим, де простежується зацікавленість ісламських радикалів у створенні затяжних конфліктів. Це призводить до появи у мусульман “Півночі” власних екстремістських угруповань. Якщо ми розглянемо події, що відбувалися свого часу на Північному Кавказі, то ми побачимо, що вони розгорталися фактично за сценарієм, який пропонує в своїх працях Сеїд Кутб.

В складі бійців, які вдерлися на територію Дагестану влітку 1999 року була молодь, з якою протягом декількох років працювали закордонні місіонери, які в спеціальних таборах навчали їх “істинному ісламу” і методам боротьби з тими, хто його “викривляє”. Спочатку стараннями таких місіонерів виникає громада прихильників “чистого ісламу”, в яку втягуються люди, в яких є фінансові й інші матеріальні проблеми. В таборах їх забезпечують грошима, “високими ідеями”, а, згодом - і зброєю. Поступово, коли кількість таких громад зростає і коли, за задумом їх організаторів створена “критична маса”, вони відкрито виступають проти світських законів. Ми маємо справу з практичною реалізацією теоретичних настанов, точнісінько згідно планів Сеїда Кутба, в трьох селах Буйнакського району Дагестану, в так званій Кадарській зоні, де була створена мусульманська держава в мініатюрі “Ісламський джамаат”.

Підводячи підсумок, можемо зазначити, що ісламський фундаменталізм в його радикальній формі, на відміну від поміркованих, виступає як теоретична основа практики, тобто ісламського екстремізму, і має кінцеву мету – руйнування існуючих державних владних структур, тобто фактично зазіхає на конституційний лад тієї чи іншої держави, після чого влада повинна перейти в руки інших політичних сил.

Таке розуміння співвідношення цих понять дозволяє краще усвідомити сутність процесів, які відбуваються в суспільстві в тому числі і в українському, за участю ісламського чинника, а відтак може мати відповідне й практичне значення.

Тарас БЕДНАРЧИК (Вінниця)

МІЖСПІЛЬНОТНІ ВІДНОСИНИ В СУЧАСНІЙ РІДНІЙ ВІРІ

Феномен українського рідновірства давно привернув увагу вітчизняного релігієзнавства. З повною відповідальністю можна стверджувати, що науковці ставляться до усіх течій Рідної Віри з професійним зацікавленням, повагою та дотримуються засад толерантності. Проте можна констатувати й той факт, що існують об’єктивні перешкоди щодо вивчення сучасних рідновірських спільнот. По-перше, це брак достовірної інформації про внутрішнє життя громад, існування яких декларується провідниками спільнот. У конфесійних виданнях, газетах, листівках, зверненнях переважно подаються відомості про успішно здійснені заходи (відзначення свят, посвяти у релігію окремих осіб, колективний відпочинок чи прочанство та ін..). «По́за кадром» залишається інформація про статистику прилучення нових віруючих, кількість проведених обрядів протягом тривалого часу, взаємовідносини віруючих із власними родичами іншого віросповідання, не кажучи вже про статистику відмов від приналежності до даної конфесії. По-друге, частина інформаційного простору присвячується ідеологічному протистоянню іншим